

TARİHİ VE KURMACA GERÇEKLIK BAĞLAMINDA TARİHİ ROMAN
Historical Novel in the Context of Historical and Fictional Reality

(Makale Geliş Tarihi: 30.09.2020/ Kabul Tarihi:12.11.2020)

Tuba DALAR*

Öz

Önemli bir bilim dalı olan ve sosyal bilimlerin arakesitini oluşturduğu kabul edilen tarih ile sanatsal bir üretim olan romanın birlikteliğinden doğan tarihi roman, “gerçeklik” bağlamında tartışmalara sebep olmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, tarih ile roman arasındaki sancılı ilişki ele alındı. Her şeyden önce gerçekliğin ne olduğu üzerine durularak tarihsel ve kurmaca gerçeklik arasındaki ilişki ortaya koyuldu ve tarihi romanın üzerinde taşıdığı gerçekliğin mahiyetine dair çıkarımlar yapıldı. Bununla birlikte tarihin ve romanın birbiri üzerindeki etkileri, her iki anlatının da kolektif bilince olan katkıları, ideoloji kavramının tarih ve romanın oluşum sürecindeki yeri, bir anlatı olarak tarihi ve edebi metnin müşterek ve farklı yanları, modern ve postmodern dönemlerin tarih ve sanat algısı ve bu algının sonucunda şekillenen tarih ve tarihi romanın gerçeklikle kurduğu değişken ilişki irdelendi.

Anahtar Sözcükler: Tarih, tarihi roman, gerçek, kurmaca, Yeni Tarihselcilik

Abstract

Historical novel arising from this combination of history, which is an important discipline and considered to be the intersection of social sciences, and novel, which is an artistic production, causes discussions in the context of "reality". For this reason, in this study, the painful relationship between

* Dr. Öğr. Üyesi Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; *Kastamonu University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature* e-mail: tdalar@kastamonu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-9833-2593

history and novel was discussed. First of all, by emphasizing what reality is, the relationship between historical and fictional reality was revealed and inferences were made about the nature of the reality that the historical novel carries on. However, the effects of history and the novel on each other, the contributions of both narratives to the collective consciousness, the place of the concept of ideology in the formation process of history and the novel, the common and different aspects of the historical and literary text as a narrative, the perception of history and art of modern and postmodern periods and the variable relationship of the history and historical novel shaped as a result of this perception with reality was examined.

Key Words: History, historical novel, real, fiction, new historicism

Giriş

İnanın anlatma ihtiyacına bir araç arama çabası, Paleolitik Çağ'dan bu yana devam eder. İlkel insanın yontarak şekillendirdiği taşlar, doğadan elde ettiği malzemelerle boyadığı mağaralar, hayvan diş ve boynuzlarından ürettikleri süs eşyaları, bugünden bakıldığında da bizlere hep aynı şeyi söyler. Tarihin her döneminde insan; kendinden yüce gördüğü bir tılsımın gücüne sığınmak, kendini anlatmak, kendinden sonraya iz bırakabilmek, kalıcı olabilmek adına sanatın kapısını çalmıştır. Yani insanın güzel olana temayülü ve anlatma ihtiyacı, roman denilen edebi türden çok daha öncesine dayanır.

Romanın, Tanrı'nın terk ettiği bir dünyanın anlatısı olduğu yıllardır söylenegeldir. Diğer bir deyişle roman, aklın ve bilimin yüceltiği modern zamanların edebi türüdür. Dolayısıyla düşünen bilincin kaleminden, bir tür düşünme biçimi olarak çıkar. "*Roman, başkaldırı anlayışıyla aynı zamanda doğar.*" (Camus, 2012: s. 305) diyen Camus, insanlık tarihinin başkaldırıların birbirine eklenmesinden oluştuğunu belirtir. İnsanlık tarihinin çok ciddi değişim süreçlerinden geçtiği yüzyılda, roman da bir edebi tür olarak atılım gösterir. Bu nedenle roman ile tarih arasında her zaman çok sıkı bir bağ kurulur. 19. yüzyıl öncesinde de tarih, her zaman anlatı türleri (destan, battalname, cenk hikâyeleri vb.) içinde kendine yer edinmiştir. Fakat Modernizmle birlikte masalsi anlatımdan sıyrılarak romanın gerçekliği içinde yerini alır.

Roman ile tarih arasındaki bu bağ, gerçeklik bağlamında derin sorgulamaların yapılmasına neden olur. Gerçek, en genel manada *varlığı kesin olan*'dır. Sıklıkla gerçek ile karıştırılan bir kavram olan doğru, bir öznenin bilincine ihtiyaç duyar; gerçek, kendi başına varolabilen kendilikler için kullanılır. Gerçek; varlığı hiçbir koşulda yadsınamayan durum, olgu, olay, nesne ya da nitelik olarak varolanı; düşsel, tasarımsal, imgesel, kurmaca, yapıntı olana karşıt olanı; varlığı koşullu, olanaklı, gizilgüç biçimindeki varolma kipleri dışında temellendirilebileni karşılar. Dar anlamda fiziksel, maddi bir karşılığı bulunan, ölçülebilir olanı karşılayan "*gerçeklik*", en genel anlamıyla bilen, algılayan, duyumsayan bir ben'den, bilinçten bağımsız olarak kendi başına var olandır. Doğruluk da gerçekliğin düşünsel düzeyde

zihin yoluyla olurlandığı durumdur. (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2003: s. 593-597)

Gerçek'in ifade ettiği anlam, tarihsel süreç içerisinde değişerek yoluna devam eder. Erken dönemin metafizik temellere dayanan Tanrı odaklı gerçeklik algısı, pozitivist düşüncenin dışında kalan her şeyin ilkel kabul edildiği modern dönemde bilimsel temellere dayanan insan odaklı gerçeklik algısına dönüşür, 20. yüzyılın ikinci yarısında başka bir boyut kazanarak simülasyona dayanan merkezlessiz gerçeklik algısı haline gelir.

Modern dönem romanlarının önemsedığı tarihsel gerçeklik, postmodern romanda gerçekliğin yitimi olarak belirir. Roman ve tarihin kesişim noktasında bulunan tarihi romana geçmeden önce, tarih ve kurmaca kavramlarını biraz açmak gerekir. Tarih, vesikalara dayalı herhangi bir olayı, yer, zaman, muhatapları eşliğinde, neden-sonuç ilişkisi kurularak inceleyen bilim dalıdır. Tarih; bireysel olanın, kolektif şuur geliştirmesine yardımcı olarak toplumsal hafızayı oluşturur, toplumsal yönelimi belirler ve kültürel akışın sürekliliğini sağlar.

Kurmaca ise en bilindik anlamıyla “*yapıntı*”dır. Kurmaca, gerçek olmayandır ve gerçek ile bağlantı kurmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Anlatma esasına bağlı edebi eserlerin en önemli özelliği kurmaca oluşudur. Tasarlanan, inşa edilen bu yapı, “*harici âlemin bir düşünce sistemi etrafında sanatkar tarafından yorumlanması neticesinde vücut bul(an)*” (Aktaş, 1998: s.15) itibarı bir yapıdır. Diğer bir deyişle roman, kurmacadır ve onun gerçekliği kurmaca bir gerçekliktir. Kurmaca gerçeklik ise “*kurmaca eserin kendi içinde tutarlı ve gerçekçi olması*” (Çıkla, 2010: s.109) dir. Modernizmin oluşturduğu atmosfer içerisinde, tarih ve romanın, ulusal varoluş sürecindeki önemi daha da artar. Biri daha bireysel diğeri daha toplumsal olsa da her ikisi de kendi üzerine düşünmenin araçları olarak okunabilir. Ayrıştıkları ya da birleştikleri noktalar üzerinde farklı görüşler ileri sürülse de roman ve tarihin kaderinin bir noktada birleştiği tartışma götürmez bir gerçektir.

Tarihi Gerçeklik, Kurmaca Gerçeklik, Tarihi Roman

“Sanatçı kendi hesabına yeniden kurar dünyayı.”

Albert Camus

Yukarıda belirtildiği üzere roman ve tarihin kaderi bir noktada kesişir ve bu kesişme, tarihi romanla sonuçlanır. Tarih, ancak bir tarih yazıcısı tarafından kaleme alındıktan sonra var olabilir. Aynı şekilde kurmaca bir metin de bir sanatçı tarafından yazılmak zorundadır. Bu zorunluluk, her iki metin için de gözlerin yazara (tarih yazıcısı ve sanatçı) çevrilmesini gerektirir. Tarihin yer, zaman, kişi, neden-sonuç ilişkisini gözeterek vesikaya dayalı bir anlatım yapma zorunluluğu vurgulanmıştı. Dikkat edilirse aynı unsurlar (yer, zaman, kişi, nedensellik bağı vb.) itibarı âlemin oluşumu için de geçerlidir. Roland Barthes, anlatının “*hem roman hem de tarihe uygulanan biçim*” (Barthes, 2016: s.31) olduğunu söylerken bu birlikteli-

ğe dikkat çeker. Batı dillerinde tarih ve öykü sözcüklerinin (history-story) aynı kökten türemesi, bu iki anlatı türü arasındaki kökensel birlikteliğin etimolojik bir yorumu olarak okunabilir.

Tartışmanın bu noktasında “*ideoloji*” kavramının üzerine düşünmek elzem hale gelir. Zira bir süje tarafından oluşturulan her üretim, her ne kadar aksi için çaba gösterse de sübjektif bir karaktere bürünür. Sanat, somut olanın estetik bir süjenin ruhunda soyutlanarak yeniden somutlaşmasıdır. Bu soyutlanma sürecinde sanatçının duygu, his ve düşünce dünyasının renkleriyle boyanarak şekillenir. Tarih de tarih yazıcısının elde ettiği malzeme içerisinden seçtiği ve açıklamaya çalıştığı şeydir. Her seçim, bir perspektifin sonucudur ve “*her perspektif, zaruri bir tahdit ve tahrif demektir.*” (Uçar, 2012: s.116) Tarihi perspektif, tarihi tahkiyeden önce geldiğinden, tarihin her şeyden önce tahkiyenin sınırlandırılması olduğu söylenebilir. “*İdeoloji, metinden önce var olur.*” (Eagleton, 2012: s.92) ve tarihsel bir rol ile şekillendirilmiş tasarımlar sitemidir. Tarihi olayların biricikliğine rağmen söz konusu olaylar üzerine getirilen envai çeşit yorum, bu durumun göstergesidir.

Kolektif hafızanın ana rezervlerinden biri olan tarih, siyasi otorite vasıtasıyla kendini meşrulaştırır ve toplumsal hafızayı şekillendir. Tarih yazıcılığı genellikle iki farklı kol üzerinden ilerler. Tarihçilerin bir kısmı resmi ideolojiyi benimseyen resmi bir söylemin temsilcisi olurken; diğer bir kısmı sivil otoriteyi temsil eden gayri resmi bir söylemin temsilcisidirler. Bununla birlikte resmi ideolojinin hafıza kurucusu olan devlet erki karşısında romanlar da sivil otoriteyi temsil eden alternatif bir bilgi gücü oluşturur. (İpçioğlu, 2014: s.119)

Roman, bir edebi tür olarak ortaya çıktığı dönem gereği her zaman sanattan çok daha fazlası olmuştur. Türk romanının Tanzimat ve Milli Mücadele dönemlerinde de erken Cumhuriyet döneminde de milli bir söylemin temsilcisi olduğu bilinir. Egemen olan ideolojiye bağlı olarak ya da bir tezi ortaya koymak için kaleme alınan tarihi roman anlayışı, seksenli yıllarda değişmeye başlar. Bu tarihten sonra, tarihi vesikalara dayanma gereği duymayan, daha yorumsal ve çoksesli bir tarihi roman anlayışı belirir. Postmodern dönem, mutlak bir gerçeklik için fazlasıyla kaygan bir zemine sahiptir. Bu süreçte değişen tarih algısı, tarihi romana da doku değişimi getirir. Artık gerçek, ele alındığı zamana ve gerçeğe bakılan açığa göre değişiklik gösterecektir.

Seksen sonrası gelişen postmodern bir kuram olan yeni tarihselci yaklaşım, Stephen Greenblatt’ın Rönesans dönemi İngiliz edebiyatı ve Shakespeare üzerine yaptığı çalışmalarla akademik ortamda tanınmaya başlar. (Geçikli, 2016: s.178) Yeni tarihselcilik, resmi tarih söylemine mesafeli yaklaşan, geleneksel tarih algısını alaşağı eden ve tarihin asla objektif olamayacağını belirten, siyasi erkin tarih üzerindeki etkisine odaklanan, bilinen ve önemsenen tarihi olay ve kişiler yerine sıradan insanı öne çıkarmaya çalışan, tarihsel metinleri diğer metinlerle beraber ele alarak disiplinlerarası bir kültür tarihi yazmayı amaçlayan bir inceleme alanına sa-

hiptir. Kuram, tarihsel olayların niceliksel yönlerine odaklanmaktan uzaklaşıp sofistike okuma biçimlerini destekler ve sanatsal yaratı olarak edebiyatın, ideolojileri biçimlendirme konusundaki işlevine dikkat çeker.

Yeni Tarihselci yaklaşım doğrultusunda kaleme alınan postmodern tarihi romanlarda, edebiyat ile tarih arasındaki sınır olabildiğince silikleşir, tarihsel unsurlar birer varsayıma dönüşür ve tarihi metinler yapıbozuma uğrar. Tarih, yazıcısının elinde hayat bulan bir kurmaca bir metindir. Bu nedenle, tarihin kültürel kod aktarımındaki hizmeti sorgulanmaya ve yeniden yapılandırmaya açıktır. (Aslan, 2014: s.260) Kuramın en önemli yönü, tarih yazımındaki öznelliği vurgulamasıdır.

Bilindiği üzere, edebi kuramların odak noktası okur, toplum, eser ve sanatçı üzerine çeşitlilik gösterir. Geçen yüzyılın ilk yarısında, edebi metnin kendisi dışındaki tüm unsurlarla (toplum, tarih, okur, sanatçı vb.) bağını koparan Yeni Eleştiri'nin bağlamsızlığına karşı, yüzyılın ikinci yarısında Alımlama Estetiği, Yeni Tarihselcilik gibi yaklaşımlar ortaya çıkar. Genel anlamda tarih ve roman arasındaki ilişki, kuramların bir kısmına göre metnin layığıyla anlaşılması için bir mecburiyet olarak kabul edilirken; bir kısım böyle bir bağlaşıklığı kurgu dışı bir unsur olarak gereksiz görür. Tarih, metnin anlam katmanlarına aralanan bir kapı mı yoksa kurguya zarar verdiği için metinden tecrit edilmesi gereken bir art alan mıdır? *“Tarih, edebi metnin anlamını belirleyebilmek için kendisine dönüverdiğimiz bir geçmişten ziyade birer okur olarak kendimizi bir şekilde içinde buluverdiğimiz bir şeydir.”* (Gündoğdu, 2019: s.356-357) Diğer bir deyişle, edebi metnin karşısına çıkan okurun, belli bir zamansallık ve mekansallıkla kuşatıldığı göz önüne alındığında, tarihin saf dışı bırakabilmesi olanaklı değildir.

Edebi bir metnin, tek ve mutlak bir anlamı olmaması, her okurun eserde farklı bir anlam tabakasıyla muhatap olması hatta aynı okurun bir zaman sonra okuduğu aynı eserden bambaşka anlamlar çıkarabilmesi, okuma tecrübesinin tarihselliğinden kaynaklanır. Bu yorumlama zenginliği, okurun tarihselliği kadar metnin tarihselliğiyle ve yapısal özellikleriyle de ilgilidir. Metin, oluşturucusu tarafından dokunan, inşa edilen bir şeydir. Bu inşa sürecinde, metni oluşturan yapısal birimler arasında inşa edenin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde bıraktığı boşluklar bulunur. Ayrıca edebi dilin çok katmanlı yapısı, metaforik söylem vb. nitelikler de sürece dahil olunca metin, durağan suyun ortasına atılmış taşın oluşturduğu daireler gibi anlam katmanları oluşturur. Son tahlilde, okurun ve eserin tarihselliği üzerine, edebi dilin yapısından ve metin için boşluklardan kaynaklanan faktörler de eklenince, edebi metnin mutlak bir anlam ifade etmesi olanaksızlaşır.

Yeni Eleştiri'nin ötelediği metin dışı tüm bağlam, Alımlama Estetiği ve Yeni Tarihselci söylem ile anlamlı bir yere konumlanır. Bir eser karşısında her okurun, geçmiş okumaları ve ön kabulleri tarafından şekillendirilmiş olan *“beklenti ufku”* (Gündoğdu, 2019: s.263) bulunur. Okurun tarihselliğinin bir başka ifadesi olan bu ufuk, yapılan her okuma ile yeniden şekillenir. Metin karşısındaki okur, zi-

hinsel dayanak noktalarını rafa kaldıramayacağına göre onun tarihselliği tartışma götürmez bir gerçektir.

İşte postmodern söylem, bu nedenlerden dolayı mutlaklaştırılmış tarih anlayışına karşı çıkararak çoksesliliği savunur ve tarihi her seferinde yeni bir perspektifle yeniden yazar. Bakış açısı farklılığı önemlidir zira benzer bakış açıları benzer ideolojik dayatmaları üretir. Oysa hakikatin en temel özelliği tek boyutlu olmamasıdır. Bu nedenle çoklu okumalara her zaman ihtiyaç olacaktır.

Bilimsel ya da sanatsal olsun “*her bilgi, bir yerde durup bakan zihnin inşasıdır.*” (Narlı, 2014: s.143) Çünkü her metin görmek ya da görülenin gösterilmesi isteğinden doğar. Dolayısıyla metinsel yönü bulunan her bilginin kurgusal bir tarafı vardır. Tarih, yalnızca meydana gelen değil aynı zamanda anlatılmış olandır. Metodolojik bir yaklaşıma sahip olan tarih yazıcılığı, her ne kadar kanıtlara dayalı olsa da içinde bir olay örgüsü barındırır. “*Bir olay örgüsü ancak bilinen şeylere dayanılarak kurulur*” der Ricoeur ve devam eder: “*olay örgüsü doğası gereği ‘içinden bazı bölümleri çıkarılmış bilgi’ dir.*” (Ricoeur, 2009: s.139)

Tartışmanın başka bir boyutu, tarihe bütünsel yaklaşımın zorluğudur. Tarih, geçmişte meydana gelen şeylerin toplamıdır. İnsan, tümelin içinde bir tikel olduğuna göre insan için bu bütünü kavramak pek olanaklı değildir. Tarihi bir bütün olarak kavrayabilmenin imkânsızlığını, tarihin ancak Tanrı için var olabileceğini belirterek anlatmaya çalışan Camus, tarihi usa uygun üretilen bir serüven olarak görür: “*Tarihle ilgili her iş, az çok usa uygun, az çok tutarlı bir serüven olabilir olsa olsa.*” (Camus, 2012: s.340) Tarih yazımı vesikaya dayalı olarak ilerlese de bu vesikalar zaman içerisinde parça parça bulunur. Bugün hala arşivler, tarihin karanlıkta kalan köşelerini başka bir perspektifle aydınlatacak belgelerle doludur. Yani tarihsel yorumlamanın içinde de tıpkı edebi metnin dokusundaki gibi boşluklar bulunur ve boşluklar, tarih yazıcısı tarafından zaman içerisinde gerçekleştirilen her inşaada yorumsal bir zenginlik oluşturur. Zira her anlama, bir yeniden oluşturmadır. Yeni Tarihselci söylemin, çok bilindik bir ifadeyle *tarihin metinselliği, metnin tarihselliği* derken kast ettiği anlamın tarihi boyutu bu durumla ilgilidir.

Burada altı çizilmesi gereken bir başka husus da tarihin bir geçmiş zaman bilgisi olduğudur. Okur, tarihi olayları müşahede etme olanağına sahip değildir. Hatta içinde yaşadığı çağın, muasırı olduğu dönemin bile sosyal hadiselerini bizzat müşahede etme imkânından uzaktır. Okur, kendi zamanının sosyal hadiselerini, çeşitli matbu vesikalardan okuyarak takip etmeye çalışır. Bu durumda, herhangi bir tarihi olayın neden ve nasıl cereyan ettiği değil, cereyan edip etmediği bile ispattan mahrumdur. Son tahlilde, matbu vesikadan öğrenilen herhangi bir tarihi bilgi, “*daha evvel yaşamış herhangi bir şahsın bir şuur hali*” nden başka bir şey değildir. (Uçar, 1996: s.37) Toparlanacak olursa, tarihsel söylemin poetikası için söylenebilecek en tutarlı şey, Ricoeur’un oldukça kışkırtıcı bir şekilde belirttiği üzere, tarihin “*bir yazımsal yapıntı*” olduğudur. (Ricoeur, 2009: s.124)

Tarihten, kurmacadan, tarihe karışan kurmacadan söz ettikten sonra artık kurmacaya karışan tarihten ve tarihi romandan söz edilebilir. Sıklıkla belirtildiği üzere hiçbir roman, tarihi bir vesika olmadığı gibi hiçbir romancı da vaaz etmekten sorumlu kişi değildir. Tarihten bir malzeme olarak yararlanan romanın kurgusuna biraz tarihi vaka, az biraz tarihi mekân ya da kişi karışır o kadar. Netice itibarıyla ortaya koyulan metin bir sanat eseridir ve onda gerçekten ziyade kurmacalık vasfı ağır basar. Bir edebi eser üretmek amacıyla masanın başına oturan sanatçının, tarih ile kurduğu her dirsek teması, bir yandan tarihi bir romanı oluştururken diğer yandan tarihi yeniden kurar. Kubilay Aktulum'un ifadesiyle söylersek, uygulama sahasında ne arı bir kurgunun ne de her türden kurgulamadan yoksun bir tarihin varlığı söz konusudur. (Aktulum, 2014: s.34) Roman sanatı, kurmaca gerçekliğin tarihsel gerçeklikle örtüşüp örtüşmediğiyle ilgilenmek gibi bir çabaya girmez. Burada önemli olan kurmaca gerçekliktir. Ve kurmaca gerçeklik, kurmaca dünyanın kendi içindeki tutarlılığıyla ölçülür.

Tüm zamanlarda insan üzerine eğilmiş olan roman, insanın iç dünyasını anlama çabasıdır ve varlıkbilimsel bir anlatıdır. Tarih, geçmişte olmuş, bitmiş, tamamlanmış bir süreci ele alırken; roman olasılıkların dünyasıdır. *“Roman, gerçekliği değil varoluşu inceler. Varoluş ise olmuş bitmiş bir şey değildir; varoluş, insani olabirliklerin alanıdır, insanın olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir.”* (Kundera, 2010: s.50) Tarihi roman yazarını ilgilendiren şey, tarihsel olay ve durumlar kataloğu içerisinde insan varoluşu ile alakalı olan detaylardır. Zira romancı, olayı değil, geride duranı gören kişidir. İnsanın varoluşu, insan tarafından sürekli unutulmaya eğilimlidir. Bu nedenle romanın keşfettiği varoluş, okuru her zaman şaşırtacaktır. Buna mukabil tarih yazıcısının bireysel olan ile hiçbir ilgisi yoktur. O, nicel değerlerle ve olayların toplumsal boyutlarıyla ilgilenir. Bu nedenle tarihin görmezden geldiği olay ya da karakterler, romancının anlam çemberi içerisine girer.

Türk edebiyatında tarihi romanın en bilinen tanımlarından biri Hülya Argunşah tarafından yapılır: *“Tarihi roman, başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebi ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.”* (Argunşah, 2016: s.22) Bununla birlikte, tarihi roman karakteri, sadece tarihte yaşamış insanlardan seçilmek zorunda değildir. Tarihi romanın şahıs kadrosu içerisine geçmişte yaşamış tarihi kişilikler kadar kurmaca karakterler de dâhil edilir. Hatta türün başarılı örnekleri; gerçek bir tarihi kişi üzerinden söylenebilecek olanlar, bizzat tarihin kendi tarafından sınırlandırıldığından, daha ziyade kurmaca karakterler üzerine kurulurlar.

Tarihsel olanın verilerini yeniden yazarak tarihselleşen roman, tarihin yeniden yazımı olarak okunabilir. Edebi bir anlatı türü olan tarihi romanın yazara sunduğu olanaklar içinde tarihsel veriler, sonsuz okuma imkânına kavuşur. Bir ola-

yı değişik açılardan sunmanın en etkili aracı kurgunun alanıdır. Bu nedenle tarihi roman, yeniden yazmanın en sık görüldüğü alandır.

Tarih ve romanın kesişim noktasında duran tarihi romanın bir misyonu da ulusal kolektif bilince olan katkısıdır. Ancak hemen belirtelim ki bu katkı, sanatsal bir yaratı olan romanın oluşturulma amacı değil, dolaylı olarak ondan çıkan bir sonuçtur. Zira bilindiği üzere sanatın en temel niteliği, ereği kendinde olmaktır. Başka türlü söylersek, sanatın sanat olmak dışında bir amacı yoktur. Ulus bilincini oluşturan unsurlar arasında, tarihin çok önemli bir rolü vardır. Çünkü tarih, bireyleri müstakil olmaktan kurtarıp onları ulusal bir bütünün anlamlı bir parçası haline getiren bir varoluş biçimidir. Milli bir tarih şuurunun tohumları, toplumun kolektif bilinçaltına ekilir ve bu şuur, toplumsal geleceğin şekillenmesinde kayda değer bir amildir. Tarihin bu görevi yerine getirebilmesi için topluma mal olması gerekir. İşte tarihi roman, tarihin geniş kitlelere mal olması safhasında önemli bir işi gerçekleştirir. Ancak bir kez daha altını çizelim ki tarihi romandan beklenen tarihin yerine geçmek değildir. Tarihi roman, tarihin anlattığını tekkerrür ettiren bir anlatı değil, tarihi olanı aktüele taşıyan, tarihe ilgi çekerek tarihi atmosferi toplumsal bir cazibe merkezi haline getiren, içindeki insan unsuruyla tarihi soyut ve kuru bir anlatı olmaktan kurtararak sevdiren, tarih üzerinde muhtelif okumalara imkân tanıyan bir yeniden yazımdır.

Bununla birlikte, geleneksel tarihi roman ile postmodern tarihi roman arasındaki amaç farklılığına dair de not düşmek gerekir. Geleneksel tarihi roman, ele aldığı tarihi kesit hakkında okuru bilgilendirmek gibi bir amaca sahip olduğundan, bilinen bir tarihi kişiliği seçip anlatıyı onun üzerinden şekillendirir. Böyle bir anlatı, didaktik bir amaç taşıdığından tarihi kişiliğin gölgesinde kalmaktan çok da kurtulamaz. Buna karşılık Yeni Tarihselci bakış açısı taşıyan postmodern tarihi romanın böyle bir niyeti olmadığından, postmodern tarihi roman bambaşka bir kurguyla okurun karşısına çıkar. Postmodern söylemin doğasında bulunan çoğulculuk, tarihin bıraktığı boşlukları, kendi doğasına uygun olarak doldurur. Başka türlü söylersek seçen, ayıklayan ve yeniden inşa eden postmodern tarihi roman, farklı bir bakış açısıyla tarihi yeniden kurar. Ortaya çıkan bu yeni oluşum, gerçekliği yansıttığı nispette değil kurgusalıyla bir estetik değer ifade eder.

Postmodern tarihi romanın oluşturan bu çokseslilik içinde tarihin kendisi de palimpsest¹ bir imgeye dönüşür. Tarih, palimpsestvari belgelerin bir derlemesi

¹ Palimpsest, özgün hali çeşitli yöntemlerle silinerek ya da kazınarak ikinci yazı için üzerinde yer açılmış olan parşömandır. Sonradan üzerine yazılan yazının, öncekini sildiği elyazması olarak da tanımlanabilir. Palimpsest kavramı, 19. yüzyıla kadar antikçağa ait elyazmalarıyla ilgili bir kavramken, 1845'te Thomas De Quincey'in kavrama atadığı değişmeceli anlam ile disiplinler arası kullanılan bir metafora dönüşür.

gibi sürekli yeniden şekillenirken, postmodern tarihi roman da bundan farklı bir yapılanmaya gitmeyecektir. Görünen şey'lerin ardında ilk bakışta görünmeyen başka pek çok şey vardır. Palimpsestteki ilkyazı silinmiş gibi görünse de aslında tam olarak silinemez. Bu özellik, palimpsestleri geçmişten gelen tozlu paleografik nesnelere olmaktan çıkararak kadim metinleri yok etmeyip muhafaza eden bir değere dönüştürür. Farklı metinlerin iç içe geçtiği, birbirini kesintiye uğrattığı ve birbirinde ikamet ettiği girift bir görüntü olan palimpsest, silme ve üzerine yazma gibi bir süreçten geçtiğinden bir nevi katmanlaştırmadır. Palimpsestvari olan da altta kalan yazının yeniden zuhur edişini tarif edendir. “Örülmiş bir şey olarak metin algısı, iki veya daha çok metnin kopmaz şekilde iç içe geçip kenetlendiği bir yüzey-sel görüngü olarak palimpsest mecazına tekabül eder.” (Dillon, 2017: s.111) diyerek palimpsestin metaforik anlamı üzerine düşünen Sarah Dillon'un, Derrida'ya referansla not ettiği metin tanımı, bu bağlamda kayda değerdir. Bu tanıma göre metin, kendi dışındaki şeylere sonsuz şekilde atıfta bulunan izlerin oluşturduğu bir dokudur.

Şimdi, palimpsest bir imgeye dönüşen tarihi, malzeme olarak kullanan postmodern tarihi romana yeniden dönersek bu metinlerin oluşturabileceği anlam zenginliğini kavramak daha olanaklı olacaktır. Belirtmek gerekir ki postmodern tarihi romanın palimpsestvari okumalara açık bir okur profiline ihtiyacı vardır. Böyle bir okuma, zaten palimpsestleşmiş metne okuma sürecinde okur tarafından başka metinlerin eklenmesi anlamına gelir. Yani metin, yazma sürecinde olduğu kadar okuma sürecinde de yeniden üretilir. Bu durumda, böyle bir metinde sorgulanan gerçekliğin nasıl bir gerçeklik olduğu sorusu, bir kez daha düşünülmelidir.

Sonuç

Anlatma ve anlaşılma isteği, tüm zamanlarda insanın en temel ihtiyacı olarak belirir. Her anlatı, anlaşılma isteyen biz özne tarafından oluşturulan bir olay örgüsüdür. Ve her olay örgüsü, doğası gereği bir seçme, ayıklama, yeniden inşa etme sürecidir. Buradan bakıldığında, oluşturulan her anlatı metninin, en azından seçme aşamasında bir miktar öznelliğe bulaştığı görülür. Söz konusu olan tarih olduğunda bu öznellik, kendini daha sınırlandırılmış bir şekilde metne girmeye zorunlu hisseder. Söz konusu olan roman olduğunda ise böyle bir sınırlamadan söz edilmesi anlamsız olur. Edebi eser doğası gereği kurmacadır ve kurmaca olanın gerçekliği, gerçek ile değil gerçekçimsi ile ifade edilebilir.

Öznelliğini sürekli sınırlandırmak zorunda olan tarih ile sınırsız öznellikler alanı olan romanın kesiştiği yerde doğan tarihi roman, bu anlamda sıklıkla tartışılan bir tür olarak edebiyat tarihindeki yerini alır. Tarihin olmuş olanı, romanınsa olması muhtemel olanı anlatması; tarihin bir bilim, romanın da bir sanat ürünü olarak ortaya çıkmasına vesile olmuşsa da her iki anlatı da gönüllü tanıklıklar içerir. Ve bir seçimden doğan ve bir sınır belirleyen hiçbir şeyin, mutlak gerçekliği yansıttığı iddia edilemez.

Postmodern tarih algısının şekillendirdiği Yeni Tarihselci yaklaşım, modern gerçeklik algısının oluşturduğu anlatıları yıkarak tarihin kaçınılmaz olarak taşıdığı kişisel boyuta işaret eder. Bu dikkat, edebi metnin olduğu kadar tarihi metnin de ideoloji ile olan bağının irdelenmesini gerektirir. İdeoloji, metin oluşumundan önce vardır ve her metin, kendisini oluşturan ideoloji ile sürekli ilişki kurarak kendini yeniden üretir. Yani edebiyat, kurmaca bir dünyanın içinde toplumsal olanı ürettiğinden bireysel bir yaratı olsa da tarih gibi içtimai bir boyut taşır. Sanat için birincil olan bu olmasa da edebi eser de kolektif belleğin inşasında önemli bir yer tutar. Tarih, edebiyat, ideoloji arasındaki ilişkiye bu perspektiften bakıldığında, her anlatının belli bir anlatıcının bakış açısıyla yeniden kurgulanmış bir metin olduğu görülür. Gerek tarihsel sözceler, gerek romanesk sözceler gerekse bu ikisinin birleştiği tarihi roman, sürekli bir yıkım ve yeniden inşa sürecinden geçerek oluşturulur. Ve ardında kalıntı bırakmayan hiçbir yıkım, olanaklı değildir. Tarihi roman da tıpkı tarihin kendi gibi bir palimpsest imgesiyle tezahür edecek, gerçek ya da gerçeğimsi kabul edilen yeniden ama hep yeniden yazılmış metinler üzerinden yaşmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif. (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktulum, Kubilay. (2014). “Romanesk Söylemin Tarihselleştirilmesi ya da Tarih’i Yeniden Yazmak”. II. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildirileri 7-9 Kasım 2013. (s.26-36) . Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Argunşah, Hülya. (2016). *Tarih ve Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aslan, İlker. (2014). “Edebiyat ve Tarih İlişkisi: Edebi Metinleri Yeni Tarihselcilik Odağında Okumak”. *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Sayı 6, ss. 255-264.
- Barthes, Roland. (2016). *Yazının Sıfır Dercesi / Yeni Eleştirel Denemeler*. Tahsin Yücel (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Camus, Albert. (2012). *Başkaldıran İnsan*. Tahsin Yücel (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Çıkla, Selçuk. (2010). “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”. *Hece / Türk Romanı Özel Sayısı*, Yıl:5, Sayı: 53/54/55, ss. 104-123
- Dillon, Sarah. (2017). *Palimpsest Edebiyat Eleştiri Kuramı*. Ferit Burak Aydar (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Eagleton, Terry. (2012). *Eleştiri ve İdeoloji*. Savaş Kılıç (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Güçlü, Abdulkaki; Uzun, Erkan; Uzun, Serkan; Yolsal, Ümit Hüsrev. (2003). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Geçikli, Kubilay. (2016). “Edebiyatta Yeni Tarihselcilik”. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 40, Sayı 1, ss. 173-188.
- Gündoğdu, Atiye Gülfer. (2019). “Okumanın Tarihselliği ve Alımlama Estetiği ile Yeni Tarihselcilikte Anlamanın Tarihselliğinin İmkân ve Sınırlılıkları”. *Milel ve Nihal*, 16, (2), ss. 351-374.
- İpçioğlu, Mehmet (2014), “Hayal ve Gerçek: Tarihi Romanların Toplumsal Hafızaya Katkısı”. *II. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildirileri 7-9 Kasım 2013*. (s. 118-128). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Kundera, Milan. (2010). *Roman Sanatı*. Aysel Bora (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Narlı, Mehmet. (2014). “Modern Gerçekliğin Yitimi / Tarihsel Gerçekliğin Çöküşü”, *II. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildirileri 7-9 Kasım 2013*. (s.139-144). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Ricoeur, Paul. (2009). *Zaman ve Anlatı 2 / Tarih ve Anlatı*. Mehmet Rıfat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uçar, Şahin. (1996). *Tarih Felsefesi Sohbetleri*. Konya: Esra Yayınları.
- Uçar, Şahin.(2012). *Tarih Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Şule Yayınları.